

УДК 82-6:[930.253:378.4(410)](092)ГРУ

Тетяна Шевчук

З ІСТОРИЇ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОННИКА:
ЛИСТ КАТЕРИНИ ГРУШЕВСЬКОЇ
ДО ЧАРЛЬЗА ГАБРІЕЛЯ СЕЛІГМАНА
(з архіву Королівського антропологічного інституту
Великобританії та Ірландії) ¹

Ця розвідка є результатом багаторічної дослідницької праці з виявлення й інтерпретації українських фольклорних снотлумачних матеріалів, враховуючи архівні джерела, що були надіслані до Королівського антропологічного інституту Великобританії та Ірландії 1924 року Українською академією наук.

Ключові слова: снотлумачення, сни, народний сонник, К. Грушевська, Ч. Селігман.

The article is a result of many years research work connected with the detection of Ukrainian Folk Book of Dream Interpretations, taking into account the archival sources, sent to the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland by Ukrainian Academy of Sciences in 1924.

Keywords: dream interpretation, dreams, Folk Book of Dream Interpretations, K. Hrushevska, C. G. Seligman.

27 червня 2018 року, коли IX Міжнародний конгрес україністів саме завершував свою роботу в Києві, я отримала з Лондона копію листа Катерини Грушевської до англійського антрополога Чарльза Габріеля Селігмана (1873–1940). Про існування цього листа я довідалася в процесі роботи над книжкою «Українська усна снотлумачна традиція початку ХХ століття» (К., 2017), опрацьовуючи опис колекцій Ч. Селігмана (Collection MS 262) Королівського антропологічного інституту Великобританії та Ірландії. Лист написаний на бланку Історичної секції Всеукраїнської академії наук (ВУАН) і датований 17 листопада 1924 року. Під-

пис зроблений чорнилом рукою Катерини Грушевської: *Kathrine Hrusheusky*. На той час їй виповнилося 24 роки, вона саме повернулася в Україну з еміграції і жалкувала, що журнал *Folklore* (vol. 34, 1923), у якому Чарльз Габріель Селігман опублікував звернення до британських місіонерів з проханням записувати сні тубільців (*Type Dreams: A Request*, р. 376–378), потрапив до неї запізно. К. Грушевська опублікувала рецензію на статті згаданого журналу в часопису «Україна» в листопаді 1924 року, у якій назвала це видання (*Folklore*) «вільною трибуною», «що ніколи не творила “партії” в наукових спорах» [2, с. 177]. Звернення Ч. Селігмана, на яке звернула увагу К. Грушевська, стало знаковим для антропології сновидінь – на нього посилаються відомі дослідники, такі як Барбара Тедлок та ін. [див.: 1; 3; 4; 8]. Ч. Селігмана вважають одним з перших антропологів, які взялися за порівняльне вивчення сновидінь, спираючись на матеріали різних культур [7, р. 331]. Дослідник виокремив кілька типів універсальних сновидінь: сні про вогонь, літання, втрату зуба, лазіння по деревах. Саме на такі сні звернула увагу Катерина Грушевська в додатку до листа Чарльзу Селігману. Цей документ проливає світло на перші кроки дослідниці в осягненні нової для неї теми. Вона використала фольклорні записи, опубліковані 1912 року в XXXI–XXXII томах «Етнографічного збірника», виданого в Лемберзі (Львові), а також матеріали, зафіксовані її колегами-науковцями: це Дмитро Маломуж (Маламуж) ², Василь Денисенко ³, Катерина Кондратьєва ⁴. У перекладі англійською мовою К. Грушевська майже дослівно передає зміст снотлумачень, зафіксованих В. Гнатюком та іншими збирачами, однак не вказує точного місця запису, обмежившись словом «Галичина».

Згодом Ч. Селігман використав українські снотлумачні матеріали в статті *The Psychology of the unconscious in relation to anthropology*, зазначивши у примітці: «Communicated by Madam Hrusheusky» [6, р. 6]. У 1928 році К. Грушевська опублікувала рецензію на це дослідження Ч. Селігмана в часо-

пису «Первісне громадянство та його пережитки на Україні» (вип. 2–3, с. 169–171). Про це детально написано в книжці Т. Шевчук і Я. Ставицької «Українська усна снотлумачна традиція початку ХХ століття (розвідки та тексти)».

[Лист Катерини Грушевської
до Чарльза Габріеля Селігмана]

November 17 1924
Mr. [Ch.] G. Seligman
Royal Anthropological
Institute
Russel St., London W. C. 1

Dear Sir.

The Folk Lore Journal for the year 1923 which contains your Request for folk lore material concerning the meaning of certain dreams reached the libraries of our town only a few weeks ago owing so the still very bad condition of transport in the Union. It is certainly quite possible that at the present moment your work is already finished and printed and the Ukrainian explanation of type dreams will be late, but I take the risk of sending you this few, which I and the other coadjutors of the chair of Ukrainian history of the Academy of Science hope hurriedly collected. I hope that will be of any use to your interesting work.

Your truly Kathrine Hrusheusky

Шановний добродію! ⁵

Журнал *Folklore* 1923 р., у якому вміщено Ваше прохання щодо фольклорного матеріалу, що в ньому збережено значен-

ня певних снів, надійшов до бібліотек нашого міста лише через кілька тижнів [від дня виходу] з причини дуже поганих умов транспортного сполучення в Союзі ⁶. Цілком можливо, що в нинішній момент Ваша робота завершена й друкується, і українські пояснення типів снів можуть бути запізненими, але я ризикну надіслати Вам дещо з того, що я та інші колеги ⁷ з Історичної секції Української Академії Наук нашвидкуруч зібрали, я сподіваюся, що Ви це використаєте у Вашій цінній праці.

Щиро Ваша Катерина Грушевська.

[Записи снотумачень, що їх здійснила К. Грушевська від своїх колег – Д. Маломужа В. Денисенка і К. Кондратьєвої]

The dreams of loosing tooth are unanimously explain meaning: tooth loosing with blood means death of a close relation whom one will regret very much, this meaning is given all over Ukrain[ian].

In some places especially in eastern Galicia a tooth in the upper jaw means a male one in the lower jaw a family the nearer the tooth to the front the nearer relative will die right and left also taken into account /Етнографічний збірник[,] т. XXXI–XXXII – ethnogra[phical] collection of the Ukrainian Society of Science of T. Shevtshenko in Lemberg/ in the district of Zwenigorodka, government Kief, as by stated by Mr. Malomuz, a front tooth means the death a child.

The flying dream. Is considered less important; of children dream of flying it is generally explained that they are growing while asleep.

In the district of Zwenihorodka it means success in personal affair.

Fire in the same district means quarrel in the family. A burning house and strangers helping to extinguish the tree means quarrel with these persons.

Wood that will not burn means failure to the member of the household who is about to begin something important: going away, going to be married the like, as stated by Mr. Malomuz. In Galicia a fire-dream means a letter. A window curtain catching fire an old gentleman some 30 years ago, was seen to gaze fixedly at it in order to dream of fire and rec[ipience] a letter for which he was way[going]. In the gover.of Mogelev /White Russia/ dreaming of fire means simply frost /by Miss K. Kondratiew/. Dreams of climbing up mean difficulties. If one succeeds in attaining the summit of the hill, tree ect., this means that the person will overcome the difficulty, will live to see «the end the borrow» /Zwenigorodka as stated by Nr. Malomuz, grouv. of Kherso[n]es⁸ stated by Mr. Dinisenko/.

Dreams of being insufficiently clad means shame. The person who has such a dream will compromise oneself in society / Mr. Malomuz /.

Dream of seeing of fresh meat are not characteristic but generally are considered «bad». In Galicia they are considered as meaning sickness [5].

ПРИМІТКИ

¹ Висловлюю щирю вдячність працівникам архіву Королівського антропологічного інституту Великобританії та Ірландії, зокрема пані Сарі, за надіслані електронні копії документів, що стосуються співпраці Катерини Грушевської та Чарльза Селігмана.

² Дмитро Маломуж – дослідник поховальної обрядовості, родом із с. Кирилівка (нині – с. Шевченкове Звенигородського р-ну Черкаської обл.), автор праці «Магічні елементи в похоронному обряді на Звенигородщині» (1925), машинопис якої зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (ф. 1–4, од. зб. 203, 66 арк.). Згідно з документами, що зберігаються в Національному архіві Інституту археології НАН України, у 1928 році Д. Маломуж був керівником справ Всеукраїнського археологічного комітету, що існував у складі історико-філологічного відділу ВУАН.

³ Василь Семенович Денисенко (1896–1964) – історик та етнограф, що належав до наукової школи М. Грушевського. У 1924 році викладав українську мову та літературу в навчальних закладах Києва, у 1927–1930 роках був аспірантом Науково-дослідної кафедри історії України при ВУАН.

⁴ Катерина Борисівна Кондратьєва – позаштатний співробітник Культурно-історичної комісії ВУАН, особиста друкарка М. Грушевського, котра передрукувала й зберегла його «Спомини».

⁵ Пропонуємо переклад листа К. Грушевської.

⁶ Радянський Союз.

⁷ К. Грушевська написала «soadjutor», що буквально перекладається як «помічник єпископа». Ідеться про її помічників, тобто про колег.

⁸ Ідеться про Херсонську губернію.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Bulkely K. *Big Dreams: The Science of Dreaming and the Origins of Religion*. Oxford University Press. USA, 2016.

2. Грушевська К. [Рец.] *Folk Lore, a quarterly of Myth, Tradition, Institution, Custom*, vol. XXXIV, London, 1923, с. 426. *Україна*. 1924. Кн. 4. С. 177–179.

3. Hemingway B. *The Dream in Classical Greece: Debates and Practices*. Trinity, 2008.

4. Lohmann R. I. *Dreams and Ethnography. The New Science of Dreaming*. London, 2007. Vol. 3. P. 35–69.

5. The Royal Anthropological Institute (RAI). Archives. Manuscripts. MS 262/6/8/13.

6. Seligman C. G. The Psychology of the unconscious in relation to anthropology. *RAI*. Archives. Manuscripts. MS 262/3/2/1. P. 1–15.

7. Spaulding J. The dream in other cultures: Anthropological studies of dreams and dreaming. *Dreamwork*. Summer, 1981. Vol. 1 № 4. P. 330–342.

8. Tedlock B. *Dreams. Encyclopedia of Religion*. New York, 2005. Vol. 4. 2489 p.

REFERENCES

1. Bulkely K. (2016) *Big Dreams: The Science of Dreaming and the Origins of Religion*. USA: Oxford University Press.

2. Hrushevska K. (1924) [Review:] Folk Lore, a quarterly of Myth, Tradition, Institution, Custom (1923). London, vol. XXXIV. *Ukraina* [Ukraine], vol. 4, pp. 177–179.
3. Hemingway B. (2008) *The Dream in Classical Greece: Debates and Practices*. Trinity.
4. Lohmann R. I. (2007) Dreams and Ethnography. *The New Science of Dreaming*. London, vol. 3, pp. 35–69.
5. The Royal Anthropological Institute (RAI). *Archives. Manuscripts*. MS 262/6/8/13.
6. Seligman C. G. The Psychology of the unconscious in relation to anthropology. *RAI. Archives. Manuscripts*. MS 262/3/2/1, pp. 1–15.
7. Spaulding J. (1981) The dream in other cultures: Anthropological studies of dreams and dreaming. *Dreamwork*. Summer, vol. 1, no 4, pp. 330–342.
8. Tedlock B. (2005) Dreams. *Encyclopedia of Religion*. New York, vol. 4.

IMMEDIATE